

Magdalena Sitek*

PRAWA CZŁOWIEKA. POMIĘDZY IDEOLOGIA A POLITYKĄ

Streszczenie

Prawa człowieka zostały uznane za wartość obowiązującą w całym świecie dopiero po drugiej wojnie światowej. Odtąd zaczęły one wyznaczać kierunek dalszej ewolucji systemów politycznych i prawa międzynarodowego. Są dyscypliną ulokowaną gdzieś między filozofią, w szczególności etyką, różnymi gałęziami prawa a naukami politycznymi. Prawa człowieka, jako jedno ze stosunkowo młodych pojęć w słowniku polityki i społeczeństw, są niepowtarzalną wartością społeczną i polityczną, a także kryterium oceny działalności władz, konstytucji i innych przepisów prawa. W ostatnim czasie stały się również istotnym elementem polityki międzynarodowej i programowym dążeniem rządów. Celem niniejszego opracowania jest analiza kwestii praw człowieka w kontekście ich głębokiego i wielowymiarowego kryzysu, ich naruszeń, upolitycznienia i ideologizacji, gdyż pomimo zebranych, zapisanych i zaakceptowanych przez niemal wszystkie kraje praw ludzkich nadal mają miejsce rażące ich naruszenia, co w bieżącym stuleciu stanowi zaprzeczenie tego, co miało być gwarantem pokoju na świecie, a przede wszystkim staje się zanegowaniem samej *Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*.

Słowa kluczowe: prawa człowieka, naruszenia praw człowieka, inflacja praw człowieka, ideologizacja praw człowieka, kryzys

Wstęp

Druga wojna światowa była sceną eksterminacji dziesiątek milionów ludzi na skalę dotąd niespotykaną w historii ludzkości. Ideologia faszystowska i komunistyczna leżały u podstaw nie tylko światowego konfliktu zbrojnego, ale służyły również do stworzenia systemu oraz opracowania nowych technologii wykorzystywanych wyłącznie do zabijania ludzi. Obie ideologie podporządkowały sobie nie tylko społeczeństwo jako takie, ale również jego poszczególne grupy społeczne, w tym także naukę. Wielu naukowców prowadziło badania mające na celu tylko usprawnienie i przyspieszenie procesu segregacji i zabijania ludzi.

* Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide de Gasperi w Józefowie, e-mail: ms@wsge.edu.pl, ORCID ID: 0000-0002-7686-3617.

Stąd też po drugiej wojnie światowej w ramach nowo powstałej Organizacji Narodów Zjednoczonych postanowiono opracować katalog praw człowieka, który byłby nienaruszalny przez jakąkolwiek władzę polityczną. W ten sposób 10 grudnia 1948 r. przyjęto *Powszechną Deklarację Praw Człowieka*, która nie stała się jednak aktem prawnym powszechnie obowiązującym. Obecnie większość prawników uważa, że deklaracja jest elementem prawa międzynarodowego, a to z kolei jest prawem zwyczajowym powszechnie uznawanym. Zatem można przyjąć, że deklaracja jest aktem prawnym powszechnie obowiązującym¹. Warto dodać, że wówczas Związek Radziecki oraz kraje dawnego bloku socjalistycznego, w tym Polska Republika Ludowa, nie wyraziły zgody na przyjęcie koncepcji powszechności obowiązywania praw człowieka.

Na bazie *Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka* w 1966 r. powstały *Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka* oraz liczne inne akty prawa międzynarodowego zawierające katalogi praw człowieka. W dużej mierze były one skierowane do państw danego kontynentu, jak np. *Europejska Konwencja Praw Człowieka* z 1950 r., *Amerykańska Konwencja Praw Człowieka* z 1969 r. czy *Afrykańska Konwencja Praw Człowieka i Ludów* z 1981 r. Z kolei w 2000 r. przyjęto *Kartę Praw Podstawowych Unii Europejskiej*. Istnieją również liczne akty prawa międzynarodowego dotyczące praw określonych kategorii osób, jak np. *Konwencja o prawach dziecka* z 1989 r. czy *Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych* z 2006 r. Wszystkie te akty prawa międzynarodowego są co do treści bardzo do siebie podobne. Niemniej jednak znajdują się w nich różnice w sformułowaniach, a także w interpretacji poszczególnych artykułów.

Przynajmniej od dwóch dekad nie powstają nowe zbiory praw człowieka o charakterze międzynarodowym. Istotne znaczenie ma interpretacja poszczególnych przepisów, a także postulaty doktryny zmierzające do poszerzenia katalogu praw człowieka o nowe kategorie praw, zaliczane do tak zwanej czwartej generacji praw człowieka.

Znaczenie zasady proporcjonalności w procesie stosowania praw człowieka

Z punktu widzenia skali współczesnych naruszeń praw człowieka, ich upolitycznienia i ideologizacji, a także ich zmiennej interpretacji czy rozszerzania ich katalogu rodzi się wątpliwość co do ich stałości, a tym

¹ K. Drzewicki, *Prawa człowieka w Karcie NZ i w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*, „Sprawy Międzynarodowe”, 1998, nr 3, s. 9–24.

samym niezmienności. Niewątpliwie sformułowany katalog praw człowieka z 1948 r. wymaga ciągłej refleksji w kontekście zachodzących zmian cywilizacyjnych i kulturowych, zwłaszcza w związku z rozwojem technologii teleinformatycznych². Nie można bowiem przyjąć założenia, że raz sformułowane prawa człowieka, co do treści i rodzajów, nie mogą podlegać żadnym zmianom. Spostrzeganie z tej perspektywy praw człowieka może rodzić szereg wątpliwości. Na pierwszym miejscu należy wskazać na kwestię interpretacji poszczególnych praw człowieka. *Dubium* dotyczy tego, kto powinien dokonywać takiej interpretacji – sądy czy też doktryna? Jeśli zaś sądy, to które?

W obszarze wykładni przepisów *Europejskiej Konwencji Praw Człowieka* największe znaczenie ma orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Bliższa analiza orzecznictwa ETPCz pozwala stwierdzić, że największym wkładem tego Trybunału jest rozwiązywanie konfliktów wynikających ze zderzenia się dwóch lub więcej praw człowieka w danym przypadku. Pomocne w takiej sytuacji jest stosowanie zasady proporcjonalności i *fair balance*.

Zasada proporcjonalności polega na rozładowaniu napięcia pomiędzy ochroną praw jednostki a interesem zbiorowym, w tym interesem państwa czy całego społeczeństwa. To sąd lub ETPCz, stosując zasadę proporcjonalności, rozstrzyga o tym, którym wartościom przyznać pierwszeństwo przed innymi, czy w danym przypadku należy dać priorytet interesom jednostki czy też interesowi zbiorowemu. Ponadto zasada proporcjonalności pozwala na zachowanie właściwej i słusznej równowagi (*fair balance*) pomiędzy interesem jednostkowym a interesem społecznym³. W praktyce jednak możliwość zachowania równowagi staje się dość problematyczna w przypadku, gdy zachodzi potrzeba wyważenia konkurencyjnych interesów czy też wartości.

Według Adama Wiśniewskiego rozstrzyganie tego typu napięć nie może być oczywiście rozwiązywane w sposób autorytarny przez jakikolwiek organ władzy, bez uwzględnienia wszelkich okoliczności konkretnej sprawy. Niezbędne jest zachowanie właściwej równowagi pomiędzy różnymi interesami⁴. Stosowanie zasady proporcjonalności odnosi się nie tylko do konfliktów pomiędzy interesem indywidualnym

² I.B. Florek, S.E. Eroglu, *The Need for Protection of Human Rights in Cyberspace*, „Journal of Modern Science”, 2019, nr 42.3, s. 27–36; M. Sitek, M. Such-Pyrgiel, *Wpływ cyberkultury na prawa człowieka*, „Journal of Modern Science”, 2018, nr 39.4, s. 201–215.

³ A. Mowbray, *A study of the principle of fair balance in the jurisprudence of the European Court of Human Rights*, „Human Rights Law Review”, 2010, nr 10.2, s. 289–317.

⁴ A. Wiśniewski, *Proporcjonalność i fair balance w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Gdańskie Studia Prawnicze”, 2019, nr 2.42, s. 59.

jednostki a interesem społeczności, lecz również do konfliktów zachodzących pomiędzy interesami indywidualnymi.

Cezary Mik wskazuje na znaczenie orzecznictwa ETPCz w procesie kształtowania się zasady proporcjonalności, która pełni funkcję reguły kolizyjnej pozwalającej na zachowanie słusznej równowagi w przypadku konfliktu pomiędzy wartościami społeczeństwa demokratycznego a wartościami indywidualnymi. Zasada proporcjonalności sankcjonuje również to, aby ETPCz mógł apriorycznie przyznać pierwszeństwo jednemu rodzajowi wartości w stosunku do innych⁵. Z kolei Monika Florczak-Wątor słusznie twierdzi, że ważenie interesów prawnie chronionych wynikających z praw człowieka winno być dokonywane również przez trybunały konstytucyjne, a nawet sądy powszechne⁶.

Wertykalny czy horyzontalny wymiar naruszenia praw człowieka?

Dość istotne jest rozstrzygnięcie kwestii, czy naruszenie praw człowieka może dokonać się tylko w przypadku konfliktów interesów jednostki z interesem społecznym lub państwowym. Czy możliwy jest także konflikt pomiędzy interesami jednostek? W doktrynie prawnoczułowej dominuje koncepcja horyzontalnego działania praw jednostki (*state action*)⁷. Według tej koncepcji prawa człowieka mogą być naruszone tylko poprzez działanie państwa.

W doktrynie amerykańskiej i kanadyjskiej została wypracowana koncepcja naruszenia praw człowieka również na płaszczyźnie horyzontalnej. Zgodnie z tą koncepcją możliwe jest stwierdzenie naruszenia praw człowieka przez podmioty prywatne, realizujące jakiegokolwiek zadania państwa. W tym przypadku należałoby uznać, że takich naruszeń praw człowieka dokonują również podmioty prywatne, na przykład różnego rodzaju agencje czy przedsiębiorstwa wykonujące zadania zlecone przez organy władzy publicznej. Opierając się na tych rozważaniach, można pójść o krok dalej i stwierdzić, że o naruszeniu praw człowieka należy mówić również w kontekście zachowań karnych czy deliktów jednostki wobec drugiej jednostki. W konsekwencji dalsza interpretacja

⁵ C. Mik, *Koncepcja normatywna prawa europejskiego praw człowieka*, Toruń 1994, s. 239.

⁶ M. Florczak-Wątor, *Rola sądów i trybunałów w kształtowaniu koncepcji horyzontalnego działania praw konstytucyjnych* [w:] *Sądy i trybunały wobec problemu horyzontalnego działania praw jednostki*, red. M. Florczak-Wątor, Kraków 2015, s. 13–30.

⁷ M. Tushnet, *The issue of state action/horizontal effect in comparative constitutional law*, "International Journal of Constitutional Law", 2003, nr 1.1, s. 80.

horyzontalnego naruszenia praw człowieka pozwalałaby sądom i trybunałom na wyznaczanie horyzontalnego zakresu obowiązywania tych praw⁸.

Wertykalna czy horyzontalna koncepcja ochrony praw jednostki w praktyce nastęrcza licznym problemów o charakterze ideologicznym czy politycznym. Wystarczy wskazać na współczesne problemy rozstrzygania sporów na pograniczu interesu jednostki i interesu społecznego czy też interesów jednostek. Wystarczy wspomnieć o takich sporach, jak życie dziecka kontra prawo do stanowienia, klauzula sumienia a prawo do aborcji, noszenie chusty islamskiej w miejscu pracy, prawa uchodźców czy granice wolności artystycznej. Kwestia ważenia różnych praw człowieka i różnych interesów komplikuje się jeszcze bardziej w kontekście postulatów nowej kategorii praw człowieka.

Inflacja praw człowieka

Powszechnie przyjmuje się, że źródłem praw człowieka jest przyrodzona godność człowieka. Takie sformułowanie zostało zapisane w preambule *Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka* oraz w preambułach innych międzynarodowych paktów praw człowieka. Jak napisał Marek Piechowiak, godność człowieka jest nieodłącznie powiązana z bytem człowieka niezależnie od tego, w jakim stanie przebywa. Stąd też prawa człowieka nie są nabywane ani nadawane przez jakiegokolwiek działanie władzy publicznej czy samego człowieka⁹.

Twierdzenie o godności człowieka jako źródle praw człowieka doznaje pewnego osłabienia w procesie ważenia różnych sprzecznych interesów jednostkowych i społecznych (wertykalny charakter praw człowieka), a także ważenia interesów jednostkowych (horyzontalny wymiar praw człowieka). Współcześnie na decyzje m.in. ETPCz ogromny wpływ mają różnego rodzaju skrajnie lewicowo-liberalne ideologie, a także bieżąca polityka. Taką ideologię, jak i politykę dla osiągnięcia swoich celów wykorzystują najnowsze urządzenia teleinformatyczne oraz technologie, zwłaszcza sztuczna inteligencja. Efektem tego jest zauważalna w doktrynie inflacja praw człowieka¹⁰. Proces ten jest przedmiotem debaty w literaturze światowej i krajowej. Należy też zau-

⁸ *Ibidem*, s. 27.

⁹ M. Piechowiak, *Pojęcie praw człowieka*, Warszawa 1997, s. 22.

¹⁰ T. Ćwiertniak, *Wokół zagadnienia filozoficznych podstaw praw człowieka*, „Roczniki Administracji i Prawa”, 2019, nr 19, s. 87 i n.; Ł. Szoszkiewicz, R. Świergiel, *Instytucje finansowe a autonomia jednostki – rozważania z perspektywy praw człowieka*, „Roczniki Nauk Prawnych”, 2018, nr 28.4, s. 125–139; J. Madej, *W poszukiwaniu dobrego prawa*, „Ius Novum”, 2014, nr 8.5, s. 11–12.

ważyc, że dyskusja nad inflacją praw człowieka nie jest jednolita, a jej analiza może prowadzić do różnych wniosków¹¹. Stąd najpierw należy doprecyzować termin „inflacja”.

„Inflacja” w znaczeniu ekonomicznym to proces polegający na nieprzełęcznym wzroście cen, w konsekwencji czego słabnie siła nabywczą pieniądza. Ekonomista Grzegorz Kołodko już dość dawno zwrócił uwagę na to, że inflacja jest zawsze powiązana z kryzysem. Inflacja w sensie ekonomicznym pociąga za sobą znaczne koszty społeczne i ujemne skutki polityczne¹².

Pojęcie inflacji może też dotyczyć procesów zachodzących w kulturze. Zbyszko Melosik pisze o inflacji znaczeń, które w przeszłości służyły do porządkowania świata. Załamał się bowiem system klasyfikacji zdarzeń m.in. według kategorii dualizmów czy binaryzmów¹³. Czy można zatem mówić o istnieniu kryzysu praw człowieka i ich inflacji? Z kolei Orrin E. Klapp już w 1991 r. napisał o symbolicznej inflacji całej kultury polegającej na zamianie „niczego” w „coś”, „czegoś małego” w „coś wielkiego”. W mediach kreowane są ekstremalne wizje przyszłości, które później okazują się ulotnym balonem, łatwo pękającą bańką mydlaną. Dochodzi do utraty pewnych i sprawdzonych wartości¹⁴. Autorytet, czyli człowiek walczący przez całe swoje życie o nadrzędne wartości i z tego powodu zasługujący na estymę, został zastąpiony przez idół, gwiazdy, ekspertów czy trenerów¹⁵.

Wielki entuzjazm, jaki towarzyszył formułowaniu koncepcji i poszczególnych praw człowieka w różnych aktach prawa międzynarodowego, w szczególności przez ONZ i Unię Europejską (wcześniej EWG), wymaga po wielu latach oceny skuteczności. Nie wchodząc jednak zbyt głęboko w sformułowanie takiej oceny, należy zauważyć, że w doktrynie można spotkać się z licznymi opracowaniami wskazującymi na kryzys praw człowieka. Matej Avnelj, odwołując się do doświadczeń wojny bałkańskiej, stwierdził, że prawa człowieka w Europie są bardziej chronione na papierze niż w praktyce. Wojna w byłej Jugosławii, a także konflikty zbrojne w innych częściach świata powodują zwątpienie zwy-

¹¹ J.T. Theilen, *The inflation of human rights: A deconstruction*, „Leiden Journal of International Law”, 2021, s. 1–24.

¹² G. Kołodko, *Inflacja, reforma, stabilizacja*, Warszawa 1990, s. 9–10.

¹³ Z. Melosik, *Kultura, akademia i edukacja – modernistyczno/postmodernistyczne interpretacje*, „Przegląd Pedagogiczny”, 2011, nr 1, s. 46–72.

¹⁴ O.E. Klapp, *Inflation of Symbol. Los of Values in America Culture*, London 1991, s. 2 i n.; Ch. Newman, *The post-modern aura: The act of fiction in an age of inflation*, Evenston 1985, s. 6 i n.

¹⁵ P.D. Piórkowski, *Autorytety. Idole, pozory, eksperci i celebryci*, Konin 2016, s. 5; L. Tafaro, *Dagli eroi alla celebrita*”. *Icone e diritto civile*, Bari 2018, s. 23 i n.

kłych ludzi w ideę praw człowieka. Stają się rodzajem firanki i podręcznym narzędziem ideologicznym dla usprawiedliwienia politycznych działań. W tej perspektywie mają niewiele wspólnego z budowaniem sprawiedliwego ładu społecznego¹⁶.

Michał Gierycz wskazuje na powolne odchodzenie od koncepcji przyrodzonej godności człowieka jako źródła praw człowieka. Przykładem tego jest art. 9 *Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej*, w którym stwierdza się, że prawo do zawarcia małżeństwa i prawo do założenia rodziny są gwarantowane zgodnie z ustawami krajowymi regulującymi korzystanie z tych praw. Odesłanie do prawa krajowego jednoznacznie przesądza, że prawo do zawarcia małżeństwa nie wynika z przyrodzonej godności człowieka, lecz z przepisów prawa pozytywnego¹⁷. Zresztą w preambule do *Traktatu o Unii Europejskiej* z 2000 r. nie wspomina się o godności człowieka jako źródle pochodzenia praw człowieka, lecz o kulturowym, religijnym i humanistycznym dziedzictwie Europy. Jak słusznie zauważył Marek Piechowiak, w tym przypadku mamy do czynienia z wyraźnym relatywizmem kulturowym¹⁸.

Taka relatywizacja praw człowieka niewątpliwie znajduje odzwierciedlenie w zróżnicowanym sposobie reakcji władz politycznych różnych państw czy organizacji międzynarodowych na przypadki łamania praw człowieka w poszczególnych państwach czy częściach świata. Problem ten zauważyła Joan M. Fitzpatrick, wskazując na zaniedbania w monitorowaniu naruszeń praw człowieka zwłaszcza w stanach wyjątkowych oraz na brak dostatecznej i adekwatnej reakcji na te naruszenia¹⁹. W wielu innych publikacjach kryzys praw człowieka wiązany jest m.in. z konkretnymi zdarzeniami, między innymi takimi jak: budowa muru na granicy amerykańsko-meksykańskiej²⁰, prześladowania mniichów buddyjskich czy innych religii w Chinach²¹, problem migrantów próbujących dostać się do Europy, w tym kryzys na granicy polsko-

¹⁶ M. Avbelj, *Human rights inflation in the European Union* [w:] *The Fragmented Landscape of Fundamental Rights Protection in Europe. The Role of Judicial and Non-Judicial Actors*, red. L. Violin, A. Baraggia, Edward Elgar Publishing 2018, s. 8.

¹⁷ M. Gierycz, *O symptomach kryzysu praw człowieka w Europie. Europeistyka?* [w:] *Dlaczego europeistyka? Europa w kryzysie*, Warszawa 1915, s. 99–100.

¹⁸ M. Piechowiak, *Karta Praw Podstawowych a tradycyjne wartości* [w:] *Zmagania początku tysiąclecia*, red. M. Gierycz, J. Grosfeld, Warszawa 2012, s. 202–203.

¹⁹ J.M. Fitzpatrick, *Human rights in crisis. The International System for Protecting Rights During States of Emergency*, Filadelfia 1994, s. 30 i n.

²⁰ D.K. Androff, K.Y. Tavassoli, *Deaths in the desert: The human rights crisis on the US–Mexico border*, „Social Work”, 2012, nr 57.2, s. 165–173.

²¹ R. Bhalal, *China’s Uyghurs, Human Rights, and America’s Trade Sanctions*, „Human Rights, and America’s Trade Sanctions”, 2020, nr 19, s. 101–121.

białoruskiej, o którym wspominał papież Franciszek podczas spotkania z migrantami w dniu 5 grudnia 2021 r. na wyspie Lesbos w Grecji. Papież Franciszek powiedział, że jesteśmy w epoce murów i drutów kolczastych, a migranci żyją w skrajnych warunkach, bez żadnych perspektyw rozwiązania ich problemów ani poszanowania należnych im praw człowieka. Dzieje się to na kontynencie, który promuje prawa człowieka i jest dumny ze stworzenia systemu ich ochrony²².

Analizując różne przypadki naruszeń praw człowieka w różnych częściach świata oraz sposób ich przestrzegania w szczególności na kontynencie europejskim przez różne instytucje państwowe i ponadnarodowe, w tym Unii Europejskiej, można dojść do jednoznacznego wniosku, że rzeczywiście trwa obecnie kryzys koncepcji praw człowieka wywołany ich inflacją. Najważniejszą jednak przyczyną takiego stanu koncepcji praw człowieka jest uzależnienie ich treści oraz stosowania zasady proporcjonalności od dwóch determinantów, tj. ideologii i polityki.

Ideologia jako jedna z przyczyn kryzysu i inflacji praw człowieka

Ideologia jest pojęciem filozoficznym, wieloznacznym, stąd trudnym do zdefiniowania. Według Simona Blackburn'a ideologia to zbiór przekonań i opinii, na podstawie których budowana jest wizja otaczającego nas świata. Na tej podstawie interpretuje się obecne zdarzenia oraz kreuje się wizję przyszłości całego uniwersum. Ideologia łączy w sobie przekonania, świat wartości oraz metafizyczne założenia. Stąd konkretna ideologia leży u podłoża różnych doktryn politycznych²³. Cechą charakterystyczną dla każdej ideologii jest to, że powstaje jako wytwór jednostkowego lub zbiorowego myślenia, które podlega ciągłej ewolucji. Twórcy ideologii przy użyciu wszelkich środków, również siłowych, zmierzają do przyjęcia przez społeczeństwo takiej właśnie wizji świata, jaką oni głoszą. Wcielenie w życie założeń typowych dla danej ideologii

²² *Przemówienie papieża podczas spotkania z uchodźcami na wyspie Lesbos*, ekai, <https://www.ekai.pl>, 5.12.2021 (8.12.2021).

²³ S. Blackburn, *Oksfordzki słownik filozoficzny*, Warszawa 1994, s. 165–166. Więcej o roli ideologii w kreowaniu rzeczywistości zob.: A. Piszczatowski, *Kultura białoruska i rosyjska na peryferiach ideologicznych systemów: wykorzystanie historii do kontrowania procesów myślowych*, „Journal of Modern Science”, 2016, nr 30.3, s. 33–56; S. Sokolova, *Formowanie alternatywnej rzeczywistości w społeczeństwie totalitarnym: mitologizacja czarnobylskiej katastrofy w 1986 roku*, „Journal of Modern Science”, 2019, nr 41.2, s. 39–60.

często niesie ze sobą znaczne koszty społeczne, tak jak to było z wdrażaniem ideologii faszystowskiej czy komunistycznej²⁴.

Współcześnie nie można wskazać jednej ideologii, która byłaby dominująca. Tym niemniej można określić pewne elementy, które pojawiają się w różnych doktrynach politycznych, a tym samym są akceptowane przez dominujące grupy polityczne w poszczególnych krajach. Niewątpliwie istotnym elementem doktrynalnym jest koncepcja demokratycznego państwa prawa, w którym władza polityczna pochodzi z wyboru społecznego, zaś prawo stanowi fundament i granicę działania organów władzy publicznej. Koncepcja demokracji powiązana została z ideą sprawiedliwości społecznej, solidaryzmu społecznego czy społecznej gospodarki rynkowej. Wspólnym mianownikiem wszystkich rodzajów polityk jest zrównoważony rozwój²⁵. W przypadku aspektów współczesnych ideologii i ich związków z prawami człowieka co do zasady panuje powszechny konsensus. Są one niewątpliwie wzmocnieniem systemu respektowania praw człowieka.

W kontekście praw człowieka jawi się jednak kwestia pewnych elementów współczesnej ideologii liberalnej, które w rzeczywistości wywodzą się z doktryny marksistowskiej. Były one wcielane w życie już w Związku Radzieckim. Do tych elementów należy zaliczyć równość płci, wykluczenie społeczne, feminizm czy laicyzację społeczeństwa²⁶. Idee te w gruncie rzeczy mają pozytywny i negatywny wydźwięk. Trudno jest bowiem nie zgodzić się z ideą ontologicznej równości wszystkich ludzi niezależnie od płci. Szereg programów unijnych jest ukierunkowany na zwalczanie wykluczenia w różnych aspektach życia społecznego. Nie można też zanegować potrzeby większej aktywności kobiet i zwiększenia ich roli w życiu społecznym, w tym w polityce. W końcu rodzi się pytanie o kształt państwa. Jeśli laicyzacja państwa miałaby oznaczać zdystansowanie się władz politycznych od wszelkich ideologii, to proces ten należałoby uznać za niezwykle pozytywny.

Negatywną cechą wspomnianych aspektów współczesnych ideologii jest jednak to, że obecnie są one powiązane z ideologiami określonych grup społecznych czy politycznych. Za równością płci kryje się ideologia transgenderyzmu (odejście od binarnej płci człowieka) czy postgenderyzmu (ideologia postulująca całkowite odejście od pojęcia płci).

²⁴ J. Puzynina, *Ideologia w języku polskim*, „Oblicza Komunikacji”, 2008, nr 1, s. 18.

²⁵ H. Izdebski, *Doktryny polityczno-prawne. Fundamenty współczesnych państw*, Warszawa 2021, s. 271–305; S. Grabowska, *Formy demokracji bezpośredniej w wybranych państwach europejskich*, Rzeszów 2009.

²⁶ W.J. Wilczyński, *Sowieckie źródła współczesnej wojny kulturowej*, „Przegląd Geopolityczny”, 2020, nr 33, s. 173–191.

Zwalczając formy wykluczenia, tworzone są nowe, zwłaszcza w odniesieniu do grup wyznających tradycyjne wartości. Są one spychane na margines, a nawet ośmieszane. Negatywną cechą feminizmu jest m.in. forsowanie całkowitego odejścia od stereotypowej społecznej roli kobiety, a tym samym dokonanie marginalizacji roli kobiety jako matki, a także kreowanie negatywnego wizerunku mężczyzny. W końcu państwo laickie stało się dzisiaj obrońcą ideologii głoszonych przez różnego rodzaju grupy społeczne o charakterze mniejszościowym. Sztucznie zaburza się w ten sposób relację pomiędzy większością i mniejszością. Państwo, zamiast zająć się rozstrzyganiem sporów między różnymi grupami społecznymi, *de facto* je kreuje. Można stwierdzić, że państwo wyznaniowe zastępowane jest przez państwo ideologiczne.

Wdrażaniu wskazanych powyżej elementów o charakterze ideologicznym w życie przy pomocy instrumentów politycznych, finansowych czy też ustawodawstwa towarzyszy tzw. poprawność polityczna. Zjawisko to występowało już w Związku Radzieckim. Strażnikami poprawności politycznej nie są już cenzorzy, lecz media, Internet, programy szkolne, programy studiów na uczelniach, a przede wszystkim narzędzia polityczne, zwłaszcza finansowe. Skutkiem polityki poprawności politycznej jest polaryzacja społeczeństwa i stopniowa likwidacja wielokulturowości i tolerancji dla każdej odmienności.

Przykładem praktycznego stosowania określonej ideologii wspieranej poprawnością polityczną może być przygotowywany przez Komisję Europejską wewnętrzny przewodnik „komunikacji inkluzywnej”. W dokumencie tym zaleca się pracownikom urzędów Komisji, aby nie używali takich terminów, jak „Boże Narodzenie”, „pan”, „pani” czy „homoseksualista”. Na początku grudnia 2021 r. zaplanowane zostały szkolenia dla urzędników z nowych form komunikacji zalecanych przez przewodnik²⁷. Instruktarz ten przypomina zjawisko nowomowy z czasów realnego socjalizmu. Warto przypomnieć, że pojęcie „nowomowa” było metaforą dla języka propagandy totalitarnej.

Polityka jako jedna z przyczyn kryzysu i inflacji praw człowieka

Również pojęcie „polityka” jest wieloznaczne. Według Maksa Webera polityka jest dążeniem jednostki lub grupy społecznej do udziału we władzy lub do wywierania wpływu na podział władzy w obrębie pań-

²⁷ A. Mężyński, *KE umieściła Boże Narodzenie na liście słów, których należy unikać. Fala krytyki*, Dziennik.pl, <https://gospodarka.dziennik.pl>, 2.12.2021 (9.12.2021).

stwa, między państwami²⁸ czy też współcześnie między organizacjami międzynarodowymi. Można mówić o różnych rodzajach polityki, np. polityka wschodnia, polityka senioralna, polityka ochrony środowiska, polityka edukacyjna, polityka administracyjna, polityka migracyjna, polityka rolnicza itp. Cechą charakterystyczną każdej polityki jest realizacja ponadjednostkowych celów, które można przełożyć na pojęcie „interes” państwa, organizacji międzynarodowej, określonej grupy społecznej czy partii politycznej²⁹. Można zatem twierdzić, że polityka działa w interesie publicznym, który z natury winien być nakierowany na realizację i obronę dobra wspólnego³⁰.

Jednym z istotnych elementów współczesnej polityki państw i organizacji międzynarodowych jest ochrona praw człowieka, czego dowodem są liczne akty prawa międzynarodowego zawierające prawo materialne praw człowieka. Większość państw na świecie w swoich konstytucjach zawiera katalogi praw człowieka. W ramach Rady Europy stworzony został system ochrony praw człowieka, na którego czele stoi Europejski Trybunał Praw Człowieka.

Rodzi się jednak fundamentalne w tym kontekście pytanie, na które należy poszukać odpowiedzi. Dotyczy ono efektywności polityki ochrony praw człowieka na świecie. Kiedy patrzymy na współczesne konflikty zbrojne na świecie, raczej trudno jest nabrać przekonania, że jest to efektywny system. Ze względu na ograniczony objętościowo charakter tego opracowania nie jest możliwe przeprowadzenie analizy wszystkich konfliktów zbrojnych współczesnego świata dla potwierdzenia tej tezy. Dlatego ograniczam się tylko do dwóch takich przypadków.

Pierwszym jest kwestia Afganistanu, kraju, w którym od dawna ścierają się interesy przynajmniej trzech mocarstw, tj. Rosji, Stanów Zjednoczonych i od pewnego czasu również Chin. Po klęsce planów politycznych Stanów Zjednoczonych i przejęciu władzy przez talibów Afganistan nie jest już przedmiotem zainteresowania polityki światowej. Co jakiś czas media donoszą o przypadkach łamania praw człowieka, poczynając od wolności osobistej, wolności mediów, wolności religijnej,

²⁸ M. Weber, *Racjonalność, władza, odczarowanie*, Poznań 2004, s. 268.

²⁹ M. Augustyniak, *Max Weber o władzy i odpowiedzialności w polityce*, „Studia Prawnoustrojowe”, 2010, nr 11, s. 39–54.

³⁰ Pojęcie dobra wspólnego w polskojęzycznej literaturze naukowej było wielokrotnie doprecyzowane treściowo. Zob. I. Lipowicz, *Dobro Wspólne*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 2017, nr 79, z. 3, s. 17–31; M. Kasiński, *Dobro wspólne a lojalność pracowników i funkcjonariuszy pełniących służbę publiczną w administracji* [w:] *O prawie administracyjnym i administracji. Refleksje. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Małgorzacie Stahl*, red. Z. Duniewska, Łódź 2017, s. 297 i n.; M. Wyrzykowski, *Pojęcie interesu społecznego w prawie administracyjnym*, Warszawa 1986, s. 45.

wolności nauki i nauczania, a kończąc na poszanowaniu prawa do życia. Afgańczycy, przyzwyczajani przez 20 lat przez amerykańskie wojska do wartości demokratycznych, zostali pozostawieni na pastwę fanatycznych talibów. Interesy czy polityka wielkomocarstwowa kilku państw stały się ważniejsze niż prawa człowieka i dobro wspólne mieszkańców Afganistanu.

Drugim przykładem przedkładania polityki państw czy organizacji międzynarodowych nad prawa człowieka jest łamanie tych praw w Chinach. Chiny od samego początku nie uznają powszechności praw człowieka zapisanych w *Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*. W konsekwencji w warstwie deklaratywnej władze chińskie zobowiązują się, że będą respektowały prawa człowieka, w praktyce jednak naczelnym interesem władz politycznych Chin jest budowanie społeczeństwa socjalistycznego. Stąd jednym z podstawowych celów polityki państwa jest „sinizacja” wszelkich religii. Pod koniec listopada 2021 r. Sekretarz Generalny Komunistycznej Partii Chin zadeklarował wprowadzić pełną wolność w zakresie wyznania i poszanowania przekonań religijnych ludzi, jednak musi być ona ukierunkowana na budowę społeczeństwa socjalistycznego. Życie religijne w Chinach powinno zmierzać ku sinizacji. Religia nie może wpływać na sprawy oświatowe, sądownicze i administracyjne ani też mieć wpływu na życie społeczne³¹. W efekcie Chiny odnotowują najwięcej przypadków łamania praw człowieka na tle religijnym, czego przykładem jest m.in. ludobójstwo z użyciem sił militarnych na Ujgurach. Jednak interesy polityczne i gospodarcze powodują, że stosunki dyplomatyczne i gospodarcze z Chinami większości światowych państw są poprawne, pomimo oczywistych przypadków łamania tam praw człowieka.

Opis powyższych dwóch przykładów pokazuje wyraźną tendencję do rozdźwięku warstwy deklaratywnej z praktycznym stosowaniem praw człowieka. Bieżące interesy polityczne i gospodarcze zdecydowanie przeważają nad rzeczywistą ochroną praw człowieka.

Zakończenie

Prawa człowieka są dzisiaj niewątpliwie podstawowym systemem wartości dla całej ludzkości, niezależnie od konkretnej kultury, języka czy szerokości geograficznej. Fundamentem praw człowieka jest ich pochodzenie związane z przyrodzoną godnością człowieka. Stąd też każda władza polityczna jest zobowiązana nie tylko je respektować, ale

³¹ Chiński reżim zaostrza „sinizację” religii, ekai, <https://www.ekai.pl>, 8.12.2021 (9.12.2021).

również chronić. Niewątpliwie pozytywnie należy ocenić stworzenie w ramach Unii Europejskiej systemu ochrony praw człowieka z Europejskim Trybunałem Praw Człowieka na czele. Można jednak nie zauważyć faktu inflacji praw człowieka poprzez dość swobodną ich interpretację, a także ideologizację i upolitycznienie.

Niewątpliwie prawa człowieka wymagają ciągłej interpretacji ze względu na zmieniające się otoczenie, a zwłaszcza zmieniającą się kulturę. Nie sposób jednak nie zauważyć, że procesowi ich interpretacji oraz dodawaniu nowych praw człowieka towarzyszy ideologizacja. Uwidacznia się ona najczęściej w przypadkach konfliktu interesu jednostkowego z interesem społecznym, a co za tym idzie, wazaniem poszczególnych praw człowieka. Nie ulega wątpliwości, że zachodzi tutaj konieczność stosowania zasady proporcjonalności. Brakuje jednak klarownych i jednoznacznych kryteriów stosowania tej zasady, aby rozstrzygnąć, które prawo człowieka jest ważniejsze, a które mniej ważne. Brak przejrzystości musi rodzić obawy społeczne i zwątpienie w ideę praw człowieka.

Obok ideologizacji praw człowieka wyraźnie uwidacznia się też proces ich upolitycznienia. Interesy polityczne i gospodarcze sprawiają, że na świecie mamy nie tylko liczne przypadki łamania praw człowieka, ale również powstają zapomniane czy pomijane ogromne obszary, na których permanentnie i systemowo łamane są te prawa.

Z perspektywy ideologizacji i upolitycznienia prawa człowieka stają się wyłącznie narzędziem polityki poszczególnych państw czy organizacji międzynarodowych. Silnie chronione są tylko te spośród nich, które służą konkretnej ideologii lub konkretnej polityce danego państwa. Nie sposób jest zatem stwierdzić, że mamy obecnie do czynienia z procesem inflacji praw człowieka, a także coraz to szerszego zwątpienia w ich skuteczność.

Bibliografia

- Androff D.K., Tavassoli K.Y., *Deaths in the desert: The human rights crisis on the US – Mexico border*, "Social Work", 2012, nr 57.2.
- Augustyniak M., *Max Weber o władzy i odpowiedzialności w polityce*, „Studia Prawno-ustrojowe”, 2010, nr 11.
- Avbelj M., *Human rights inflation in the European Union [w:] The Fragmented Landscape of Fundamental Rights Protection in Europe. The Role of Judicial and Non-Judicial Actors*, red. L. Violin, A. Baraggia, Edward Elgar Publishing 2018.
- Bhala R., *China's Uyghurs, Human Rights, and America's Trade Sanctions*, "Human Rights, and America's Trade Sanctions", 2020, nr 19.
- Blackburn S., *Oksfordzki słownik filozoficzny*, Warszawa 1994.
- Chiński reżim zaostrza „sinizację” religii*, ekai, <https://www.ekai.pl>, 8.12.2021 (9.12.2021).

- Ćwiertniak T., *Wokół zagadnienia filozoficznych podstaw praw człowieka*, „Roczniki Administracji i Prawa”, 2019, nr 19.
- Drzewicki K., *Prawa człowieka w Karcie NZ i w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*, „Sprawy Międzynarodowe”, 1998, nr 3.
- Fitzpatrick J.M., *Human rights in crisis. The International System for Protecting Rights During States of Emergency*, Filadelfia 1994.
- Florczak-Wątor M., *Rola sądów i trybunałów w kształtowaniu koncepcji horyzontalnego działania praw konstytucyjnych [w:] Sądy i trybunały wobec problemu horyzontalnego działania praw jednostki*, red. M. Florczak-Wątor, Kraków 2015.
- Florek I.B., Eroglu S.E., *The Need for Protection of Human Rights in Cyberspace*, „Journal of Modern Science”, 2019, nr 42.3.
- Gierycz M., *O symptomach kryzysu praw człowieka w Europie. Europeistyka? [w:] Dlaczego europeistyka? Europa w Kryzysie*, Warszawa 1915.
- Grabowska S., *Formy demokracji bezpośredniej w wybranych państwach europejskich*, Rzeszów 2009.
- Izdebski H., *Doktryny polityczno-prawne. Fundamenty współczesnych państw*, Warszawa 2021.
- Kasiński M., *Dobro wspólne a lojalność pracowników i funkcjonariuszy pełniących służbę publiczną w administracji [w:] O prawie administracyjnym i administracji. Refleksje. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Małgorzacie Stahl*, red. Z. Duniewska, Łódź 2017.
- Klapp O.E., *Inflation of Symbol. Los of Values in America Culture*, London 1991.
- Kołodko G., *Inflacja, reforma, stabilizacja*, Warszawa 1990.
- Lipowicz I., *Dobro wspólne*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 2017, nr 79, z. 3.
- Madej J., *W poszukiwaniu dobrego prawa*, „Ius Novum”, 2014, nr 8.5.
- Melosik Z., *Kultura, akademia i edukacja – modernistyczno/postmodernistyczne interpretacje*, „Przegląd Pedagogiczny”, 2011, nr 1.
- Mężysłowski A., *KE umieściła Boże Narodzenie na liście słów, których należy unikać. Fala krytyki*, Dziennik.pl, <https://gospodarka.dziennik.pl>, 2.12.2021 (9.12.2021).
- Mik C., *Koncepcja normatywna europejskiego prawa praw człowieka*, Toruń 1994.
- Mowbray A., *A study of the principle of fair balance in the jurisprudence of the European Court of Human Rights*, „Human Rights Law Review”, 2010, nr 10.2.
- Newman Ch., *The post-modern aura: The act of fiction in an age of inflation*, Evenston 1985.
- Piechowiak M., *Karta Praw Podstawowych a tradycyjne wartości [w:] Zmagania początku tysiąclecia*, red. M. Gierycz, J. Grosfeld, Warszawa 2012.
- Piechowiak M., *Pojęcie praw człowieka*, Warszawa 1997.
- Piorkowski P.D., *Autorytety. Idole, pozory, eksperci i celebryci*, Konin 2016.
- Piszczatowski A., *Kultura białoruska i rosyjska na peryferiach ideologicznych systemów: wykorzystanie historii do kontrolowania procesów myślowych*, „Journal of Modern Science”, 2016, nr 30.3.
- Puzynina J., *Ideologia w języku polskim*, „Oblicza Komunikacji”, 2008, nr 1.
- Sitek M., Such-Pyrgiel M., *Wpływ cyberkultury na prawa człowieka*, „Journal of Modern Science”, 2018, nr 39.4.
- Sokolova S., *Formowanie alternatywnej rzeczywistości w społeczeństwie totalitarnym: mitologizacja czarnobylskiej katastrofy w 1986 roku*, „Journal of Modern Science”, 2019, nr 41.2.

- Szozkiewicz L., Świergiel R., *Instytucje finansowe a autonomia jednostki – rozważania z perspektywy praw człowieka*, „Roczniki Nauk Prawnych”, 2018, nr 28.4.
- Tafaro L., *Dagli eroi alla celebrita*. *Icone e diritto civile*, Bari 2018.
- Theilen J.T., *The inflation of human rights: A deconstruction*, “Leiden Journal of International Law”, 2021.
- Tushnet M., *The issue of state action/horizontal effect in comparative constitutional law*, “International Journal of Constitutional Law”, 2003, nr 1.1.
- Weber M., *Racjonalność, władza, odczarowanie*, Poznań 2004.
- Wilczyński W.J., *Sowieckie źródła współczesnej wojny kulturowej*, „Przegląd Geopolityczny”, 2020, nr 33.
- Wiśniewski A., *Proporcjonalność i fair balance w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Gdańskie Studia Prawnicze”, 2019, nr 2.42.
- Wyrzykowski M., *Pojęcie interesu społecznego w prawie administracyjnym*, Warszawa 1986.

Human Rights. Between Ideology and Politics

Abstract

Human rights were only recognized as a worldwide value after World War II. From then on, they began to set the direction for the further evolution of political systems and international law. They are a discipline somewhere between philosophy, in particular ethics, various branches of law and political sciences. Human rights, as one of the relatively young terms appearing in the dictionary of politics and societies, are a unique social and political value, as well as a criterion for assessing the activity of authorities, the constitution and other legal provisions. Recently, they have also become an important element of international politics and a program objective for governments. The aim of this study is to analyze human rights issues in the context of their deep and multidimensional crisis, their violations, politicization and ideologization, because despite the collected, written and accepted by almost all countries human rights, gross violations of them still take place, which in this century is a contradiction of this. what was supposed to be a guarantee of peace in the world, and above all, which becomes a negation of the Universal Declaration of Human Rights itself.

Keywords: Human Rights, Human Rights Violations, Human Rights Inflation, Ideologization of Human Rights, Crisis